

Dr. Milan Crnković

Reka

PATRIOTIZEM V HRVAŠKI OTROŠKI KNJIŽEVNOSTI

Otroci so pogosto recitirali, pa tudi sedaj še to počnejo, različne domoljubne in rodoljubne verze, od Preradovičevega *Putnika* do toliko novejših, in čutijo v njih domovino kot nekaj neizrečnega, nekaj čudnega in skrivnostnega, nekaj, za kar se je treba boriti in nekaj, »kar bodo bolje razumeli, ko bodo odrasli«. Mogoče je od vseh pesmi in pesnikov, otroških in neotroških, katerih verze odrasli radi poslušajo iz ust malih deklamatorjev, pojem domovine bolje pojasnil tisti stari »šolnik«, ki je lepega dne popeljal otroke na odprto polje in jih po vrsti pošiljal, naj splezajo na stari oreh sredi polja, ter jim govoril: pogledjte na vse strani in vse, kar vidite, do koder vam seže pogled, to je vaša domovina, vse to je Hrvaška! Je velika? Je lepa? — Seveda, bila je velika in lepa, ko ste jo gledali z oreha na vse štiri strani sveta, do koder vam je segel pogled! Zdi se, da je stari učitelj, matoševец po duševni sorodnosti, če že ne po branju, znal prižgati iskro domoljubja, ljubezen do domovine kot razširjenega domačega kraja, kot nekaj bližnjega, osebnega in razumljivega.

Ali je to vedno znala in hotela hrvaška otroška književnost, integralni del književnosti, ki je brez dvoma prežeta z močnim patriotizmom? Če je hotela, ali je znala odkriti med številnimi možnimi patriotizmi tistega, ki je otrokom blizu in razumljiv? Če je hotela in znala, kakšno domoljubno tkivo je stkala in koliko smo lahko z njim zadovoljni?

O kvantitativni in kvalitativni prežetosti književnih besedil s patriotizmom v književnosti nasploh, potemtakem tudi v otroški, se mišljenja razhajajo in si stališča nasprotujejo. Medtem ko eni menijo, da je treba o ljubezni do domovine, in to točno opredeljeni, izrecno, jasno, glasno in neprestano govoriti, izpovedovati ljubezen do domovine, kot se izpoveduje ljubezen ženi, in govoriti drugim o njej, kot se govori o ljubljenum predmetu ali osebi, so drugi prepričani, da se ljubezen lahko izkazuje tudi drugače in ne samo z izjavami, z zagotavljanjem, zanosom in deklamacijami, kar ne pomeni, da zanos, če je iskren in doživet, ne doseže visoke umetniške in človeške dimenzije.

Patriotizem se lahko v književnosti pojavi kot kranjčevičevsko tragično trpljenje, matoševska ljubezen do dežele, iz katere izhaja njena zgodovina, krležvska žalostinka, nazorovska himnika — celotna ustvarjalnost imenovanih in mnogih drugih avtorjev je do nezaustavljivosti prepojena z nenavadnim vonjem, kot z opojnim parfomom ali jedkim kloroformom. Čeprav se mnogim zdi, da mora biti patriotizem nujno včlenjen v vsako besedilo, namenjeno otrokom, a pri tem mislijo na neko vrsto didaktičnega patriotizma, vendar pridemo do

sklepa, če v celoti pregledamo našo in druge otroške književnosti, da se more tema o odnosu posameznika do naroda v otroški literaturi veliko redkeje in teže razviti do osebno polnega doživljanja kot v tako imenovani veliki literaturi in da se največji del izrazito patriotsko intonirane otroške književnosti ne more osvoboditi okovov didaktičnega patriotizma, avtorjeve želje, da bi v otrokovi duševnosti sprožil, prebudil in razvil domoljubno čustvo.

O tem nas najzgovorneje pouči izkušnja starejše hrvatske otroške književnosti, tiste iz prvega, didaktičnega obdobja, ko je patriotizem v tekstih, namenjenih otrokom, pogost, poudarjen in metodično načrtovan, a je vprašljivo, koliko je posamezen motiv doživet, blizu otrokom in sposoben, da v otroški duševnosti spodbudi adekvatna, predvidena čustva. Najmočje pride do izraza v poeziji, namenjeni otrokom, a od boljših pesnikov so posebno naklonjeni patriotskim motivom Ljudevit Varjačić, August Harambašić in Rikard Katalinić Jeretov, nekaj manj pa Josip Milaković. Vsi ti v glavnem vnašajo v otroško poezijo budniški, patetični tip romantične rodoljubne poezije, ki se stoji iz ljubezenskih izjav domovini in spodbujanja k ljubezni. Tako se s ponosom razglša pripadnost lastnemu narodu: Sin sam roda hrvatskoga, / On ugadja srcu mom... (Lj. Varjačić: *Mladi rodoljub*); Hrvat mi je otac, Hrvatica mati, / Hrvat sam i sâm! (A. Harambašić: *Ja sam Hrvat*). Poveljujejo se nacionalni emblemi: Do tri boje ljubim žarko, / Jače neg li drugo sve; / Sve ću prije ljubiti prestat, / Al te boje nikad ne. (A. Harambašić: *Tri boje*). Govori se o lepoti dežele — navadno jo primerjajo z rajem na zemlji — v celoti ali o lepoti posameznih krajev: Krasna zemljo, tebe volim / više neg bi neba raj... (A. Harambašić: *Moj zavičaj*); Sa Risnjaka, gdje se pruža / Vidik bajan i zrak čist, / Gdjeno gorska cvate ruža / I bratac joj bjelolist, / Na osvitku rane zore / Hrvatski naš motri dom, / Divan li je na sve strane, / Sličan raju zemaljskom. (Jakov Majnarić: *Na Risnjaku*); Znete l'onaj divan kraj / Do sinjega mora: / Sjajan ko zemaljski raj / Poput rajskih dvora; / Gdje se zelen lovor sam / Ispod neba svija; / Gdje j' hrvatski alem-kam: / Divna Opatija?! / — Tog sam kraja vrijedni sin / Hrvat Istranin! (R. Katalinić Jeretov: *Pjev istarskog djaka*). Spodbuja se ljubezen do doma, zahteva se zvesto delo, sloga pa tudi pripravljenost za domovino žrtvovati življenje: Oj, ljubi dom! / Ta svijetom tražit sreće / Tko ide nać je neće, / Oj neće, neg u domu svom! (Lj. Varjačić: *Otac sinu*); Za hrvatsko dično, milo, / Žrtvovo bih život svoj. (A. Harambašić: *Moj ponos*); Hajde svuda svi Hrvati / Slogom dižmo rod i dom... (Lj. Varjačić: *Za dom*) Opozarja se na teško stanje v deželi (Hrvatska pod Khuenom, emigracija): Hrvatska majka gorko bol plaće / Svakoga ljeta jače i jače... (M. Križević: *Malomu Hrvatu*); Zdravo da si domorodni kraju! / ... Dosta jadan gorkih prolih suza, / U tudjini sjećajući se tebe / Kao sužanj usred kletih uza / Koga srce za slobodom zebe... (Josip Kraljić: *Rodnom kraju*).

Vsi ti verzi, polni poleta (primeri so vzeti iz časopisa *Smilje* med leti 1873 in 1900), ki čvrsto stopajo v ritmu budnice ali koračnice, dobijo svoje opravičilo, če jih opazujemo v kontekstu razmer in položaja v tedanji Hrvatski, ali zdi se, da zaradi svoje splošnosti in suženjstva shemi ne pomenijo resnične poezije, in prav tako je malo verjetno, da bi bilo takšno razvijanje domoljubne tematike otrokom blizu ter izpolnjeno s pravim in polnim pomenom. V pesmih takratnega najboljšega otroškega pesnika, Krunoslava Kutena, sploh ni rodoljubnih — vsaj ne takšnih — motivov, ali zdi se, da je ta Šenoin skromni učenec šel v vsem drugačno pot pa tudi v prepletanju patriotskih niti v tkanini otroške poezije: dom in domovino slutimo pri njem v toplem otroštvu, v otroški igri, v svoje-

vrstnem doživljanju doma in okolice. Napatetični Josip Kozarac v pesmi *Hrvatskom sinu* (Smilje 1877/10) govori otrokom o slavčku, ki odide daleč in vse dobro opazuje, toda najbolj mu ugajajo očetov jezik, dom in kraj, v katerem je živel, ter tako pripravlja ljubezen do domovine z razlago vezi, ki nas spajajo z domačim krajem. Podobno temo razvija R. Katalinić Jeretov v pesmi *Lastavici*, toda ne more se upreti klicu patriotsko-didaktične trobente in namesto domačega kraja kot otrokom razumljive slike domovine vnaša pojem Hrvaške ter tako zdrsne v deklarativno budniško poezijo, pa samo z izvirno domislico in iskreno naivnostjo ohranja zvezo z otrokom: Lastavice miljena, / Desnoga ti krila, / Zašto si se vratila / K nama ptice mila? // Na to će mi lastica: / — Aj daleko tamo, / Čeznula sam, čeznula / Za Hrvatskom samo. // Hrvatska je prekrasna / I predivna, bože, / Blago onom koji se / Hrvat zvati može!

Celotni etični kodeks in tako tudi patriotizem so v tej književnosti, ki je bolj hotela kot znala biti otroška, vsiljevali od zgoraj, zadovoljevali so se z izjavami in zvočnimi frazami, namesto da bi odkrivali pot v globino otroškega srca. Preradovićev *Putnik* ni otroška pesem, verjetno pa je s sliko vrnitve domov otrokom bližja kot budnice, polne velikih abstraktnih besed. Kljub iskrenim občutkom — vsaj pri nekaterih, večina pa se je oklepala sheme — je ta in takšen potek patriotske otroške književnosti pokazal, kakšna pravzaprav ne bi smela biti. Zato je razumljivo, da je novejša hrvaška otroška književnost v glavnem ubirala drugačno pot pri obravnavanju rodoljubne tematike, razen v obdobju, ko so izredne razmere terjale izreden pristop. Da, patriotizem izvira iz pripadnosti rodnemu kraju in iz nemožnosti, da bi se človek iztrgal nerazdružljivim nitim, ki ga vežejo na kraj, v katerem je preživel otroštvo, rojeva se iz pripadnosti določeni skupini, s katero se družno doživlja dobra in zla usoda, v sedanosti in preteklosti, rojeva se iz spoznanja in zavesti, da smo del celote, srečne ali nesrečne, brez katere ne moremo, ki ji nujno pripadamo, s katero se bojujemo, ki jo branimo — a otroštvo je toliko poniknilo v domačem kraju in v nekem zavarovanem svetu, da teh vezi ne občuti.

Zato ni čudno, da je v otroški književnosti patriotska tematika najmočnejša in najglasnejša v obdobju kataklizme, vojne, v času, ko svet otroštva ni več zavarovan in ko mora otrok naglo, predčasno in nasilno dojeti, da je ogrožen zaradi pripadnosti določeni skupini in da se mora braniti, če hoče obstati. Tematika NOB je seveda tudi v hrvaški otroški književnosti najbolj poudarjena, najbolj logična in najizrazitejša oblika patriotske tematike. Drugače povedano: Razen v obdobju, ko prevladuje tematika NOB in še eventualno povojne graditve, se zdi, da patriotska trobenta ni posebno glasna, kar ima pozitivne in negativne posledice, ali pa se vsaj pričujoča patriotska čustva ne razglašajo s trobento, temveč z drugimi skromnejšimi in ne toliko opaznimi sredstvi. Vsekakor — tu pa tam se pojavlja v njej tudi deklarativni patriotizem, morda je celo nekaj več didaktičnega patriotizma, a največ tistega nepoudarjenega in nevsiljivega domoljubnega čustva, ki je vključeno v drugo tematiko, ki izhaja iz ljubezni do kraja, do dežele, ljudi, do doma, do etičnih načel, s katerimi se odlikuje ožja ali širša skupnost, do običajev in navad itd. Torej: trobenta in vrbova piščal se čujeta v hrvaški otroški književnosti in to tako, da trobentin prodorni glas napolnjuje določeno obdobje, medtem ko je za druge tipičnejša Vitezova vrbova piščal, ki prepeva domačemu soncu, zemlji in prijateljem.

Vzemimo na primer dela Andjelke Martić, v njih je patriotizem viden, poudarjen in povsod navzoč, a zelo različen po intenzivnosti in tipu. Primerjajmo

samo zbirki *U vihoru* (V viharju) in *Proljeće, mama i ja* (Pomlad, mama in jaz) pa se bodo reliefno začrtale konture borbenega rodoljubja na eni strani in domačijskega toplega občutja, ljubezni do doma, družine, rodne pokrajine, ki pomeni domovino v malem, na drugi strani. Dečki iz zbirke *U vihoru* pod pritiskom nuje zgodaj spoznajo, komu pripadajo in zakaj, kdo je njihov prijatelj in kdo sovražnik; ne da bi se uspeli dovolj jasno zavedeti korenin in niti svojih ljubezni, se že učijo sovražiti. Patriotična trobenta jasno doni, medtem ko dečki z radostjo ubijajo sovražnikove vojake kot Branko (*Branko i ustaša*), jurišajo na bunkerje kot Mirko (*Mali borac*), polovijo sovražnike kot Nenad (*Komandantov posinak*) ali pa v času največjega pomanjkanja žrtvujejo najljubše predmete tistim, ki so jih vzljubili kot predstavnike lastnega boja. Vihar je zajel dečke in pod njegovim bičem podkrepljajo svojo ljubezen in zvestobo z orožjem, z velikimi dejanji, ki presegajo njihove moči, z žrtvami. Njihova šola patriotizma ni preprosta: ogroženi zaradi pripadnosti nekemu imenu se morajo učiti, da pogosto nosijo isto ime njihovi prijatelji in sovražniki, ko branijo domači kraj, se lahko spopadejo s tistimi, ki svoj domači kraj enako imenujejo, boječ se zvoka nekega imena, odkrivajo istoimenske branilce. Zato je razumljivo, da se v tem kompleksnem patriotizmu pojavljajo specifični akcenti razvijanja ljubezni do širše in drugače strukturirane skupnosti.

Pripadanje določeni skupnosti in ljubezen do vseh oblik, v katerih se ta pojavlja, je vidno tudi v kratkih in svojevrstnih pripovedih v zbirki *Proljeće, mama i ja*. Tu sicer nikjer ni govora o ljubezni ali potrebi po ljubezni do ožje domačije ali širše domovine, še manj je potrebno, da otroci to ljubezen izpričujejo z orožjem in s krvjo. Toda ta ljubezen je očitno pričujoča v toplini, s katero so opisane prigode iz otroštva na deželi, izleti z babico ali dedkom, očetova ali materina požrtvovalnost, dom na deželi ali dom v skromnem mestnem stanovanju, povezanost v revščini in soudeležnost v trenutkih sreče. Ne potrebujemo posebno izostrenega posluha, da bi v intonirajočih uvodnih vrsticah skoroda vsake od teh odličnih zgodb občutili ljubezen do vsega tistega, kar tvori dom, a samo okrog doma nastaja domačija in samo z razmikanjem meja okrog domačije domovina. Poglejmo nekaj takih vrstic: »Hišica mojega deda je stala pod krošnjo velikanske košate hruške, največje v vsej vasi. Pokrita je bila z ogoljeno, izprano slamo, po kateri je obilno rastel netresk. Od starosti se je nagnila, kakor da je krepko zrastle z zemljo, na kateri je stala ... Veliko več let je imela kot ded sam, čeprav je bil ta že čez devetdeseto.« (*Na sjeniku*)¹ »Čudovito je bilo poletje pri babici in dedu, a ded in babica sta bila še čudovitejša. Vse pri njiju je osvajalo moje srce. Ped široka in laket dolga tratica, visoka hruška nad slamnato streho, rodna jablana poleg hlevčka, izvirek ob gozdu in vrtiček, poln malin in brašiljke.« (*Kukavica*) »Vinograd mojega deda je bil tako majhen, da bi Ivica, moj brat, vrgel žogo iz krp z enega na drugi konec. To je bil dedov in babičin najljubši košček zemlje.« (*Najsladje groždje*) »Sedela sem na pragu naše hišice in gledala naokrog. Kako krasen dan! Pred menoj pojoči gozd, nad menoj nasmejano nebo, a z visoke hruške drsijo zreli plodovi po slamnati strehi. Zakaj moje srce tako prekipava od radosti na tem malem koščku zemlje, ki se ji je postavil po robu zeleni gozd?« (*Nadmudrivanje*)

¹ V slovenščini je leta 1957 izšel pri Mladinski knjigi izbor krajše mladinske proze Andjelke Martić z naslovom *Jezero na planini* v prevodu Janeza Gradišnika. Uvodni odlomek iz zgodbe *Na seniku* navajamo po tej knjigi — str. 33.

Viharniški patriotizem mora biti poudarjen in patetičen, jasno izražen, toliko v ospredju, da ne ostane mnogo prostora za kaj drugega, nujno je vsiljiv in poziva pod svojo zastavo, kdaj pa kdaj je predimenzioniran in ne učinkuje enako močno v različnih, na primer v neviharniških časih. Patriotizem dedove hišice kot dela domačije ni glasen, ni izrazit, da se naslutiti v slikah in čustvih, sploh ni formuliran in definiran, ni v prvem planu in prepušča ta prostor drobnim dogodkom iz otroškega življenja, toda izžareva neko posebno toplino, zaleze se v kosti in kri, tako neopazno se razrašča, da nenadno vznikne vprašanje: »Zakaj moje srce tako prekipeva od radosti in tem malem koščku zemlje, ki se ji je postavil po robu zeleni gozd?«

Podobno diferenciranje, samo nekoliko drugačnega tipa, opazamo v delih dveh nekoliko starejših sodobnic: Jagode Truhelke in Ivane Brlić-Mažuranić, pa tudi v delih same Jagode Truhelke se domoljubje izraža na dva načina. V delih Jagode Truhelke, hčerke priseljenega Čeha in madžarske Nemke, najdemo, kar je redko v hrvaški književnosti, deklarativni, jasno izpovedani hrvaški patriotizem celo didaktičnega tipa. Njena Anica pogosto pred kolegicami ali pred drugimi ljudmi zanosno govori o hrvaških književnikih, o hrvaški deželi in zgodovini. Anica je celo nekakšen patriotični hrvaški misijonar, kadar si prizadeva pridobiti za hrvaštvo narodnostno odtujene ali indiferentne prijateljice, na primer Melanko. Na izletih po rojstnem kraju, pa celo v otroških igrah, Truhelka ne opusti patriotičnega nauka, katerega namen je v otrocih razviti zavest o pripadnosti hrvaški skupnosti in ljubezen do Hrvaške (boji s Turki v otroških igrah, obramba Sigeta ipd.). V delih vnukinje bana Mažuranića pa o takšnem deklarativnem patriotizmu in takšnem hrvatovanju ni sledu. V zbirki *Priče iz davnine*² se naslanja na slovansko mitologijo in se v teku prve svetovne vojne dovolj jasno patriotično angažira, toda brez deklarativnosti in Truhelkinega prozelitizma. Vendar je nemogoče, da ne bi odkrili domovine, da ne bi v avtoričinih besedah in v lastni notranjosti ob branju občutili vzkipelih domoljubnih čustev, ko slika dom, družino, hišne duhove, ki pomagajo iz roda v rod prenašati iste nazore, običaje, ljubezni, dom, ki varuje pred vsiljivci (*Šuma Striborova — Striborov gozd*) ali pred slepilnimi zlemi silami (*Jagor*). V vrbovju, na travnikih, v jezerih, na planinah, kjer se igrajo hudobna bitja kot razposajeni otroci, kamor sta se napotila Jaglenec in Rutvica ali kjer Kosenka meče svoje bisere — povsod je moči odkriti domačo pokrajino, a v Hlapičevih tavanjih, v kmetih, s katerimi se srečuje, v vrvežu in pisanosti vaškega sejma, v njegovem begu in vračanju domov sta prisotna rodni kraj in domovina. Ivana Brlić-Mažuranić oznanja v vseh svojih delih ljubezen do doma, potrebo po čvrsti zvezi z domom, da se ne bi izgubili, potrebo po skupnosti, ki nesebično ščiti vsakega člana, moč prvobitne povezanosti, toplino domačega ognjišča. Če je dom jedro domovine in če otroci, zavarovani z domom, dolgo ne poznajo sveta zunaj meja rojstnega kraja, potem je morda genialna vnukinja velikega hrvaškega književnika in bana s svojim izrednim smislom za mero in skladnost tudi tukaj odkrila najprimernejšo pot za razvijanje domoljubnih čustev v otroških srcih. Seveda tudi patriotične deklamacije Jagode Truhelke, naj bi bile še tako simpatične, ne bi mnogo pomenile, če ne bi za njimi stal čudoviti dom družine nekega učitelja, bogata slika rodnega kraja in impresivna slika domačije, ki se

² V slovenščini: *Pripovedke iz davnine*. Prev. Tone Potokar. Ljubljana, MK 1955. — Nova izdaja: MK 1972. (Moja knjižnica, 4. letnik, 5. razred, knjiga 2.)

staplja z domovino. Tudi v Truhelkinih pripovedih je Hrvaška bolj prisotna v slikah doma, ljudi, otroštva kakor pa v besedah, s katerimi izjavlja ljubezen.

Tudi v večini Lovrakovih romanov patriotizem ni preveč poudarjen niti ekspliciten, kar ne pomeni, da ni pričujoč. Ker pa v Lovrakovem svetu nastopajo nekoliko starejši dečki in deklice in ker Lovrakova osnovna naravnost ne izhaja iz poetičnosti zgodnjega otroštva, navezanega na dom v ožjem smislu, ker je v njegovih tekstih učitelj pogostejša in pomembnejša oseba kot oče in mati, je njegova varianta izražanja domoljubja nekoliko drugačnejša. Izhajajoč iz domov, od katerih so eni toplejši, drugi manj udobni, eni zdravi in ubrani, drugi razrvani ali načeti, se Lovrakovi dečki in deklice zavedajo materialnih, družbenih in tolikih drugih neenakosti, ki so jih podedovali. Ne sprijaznijo se z njimi in ne žele ostati pasivni proti nobeni stvari, temveč želijo akcijo. Združujejo se v majhne kolektive, družčine, tovarišije in žele kaj storiti. Enkrat rešujejo mlin, drugič odkopavajo zameteno lokomotivo, tretjič ščitijo revne otroke pred bogato milostljivo gospo ali vodijo bolnega tovariša v naravo ali sodelujejo v delovnih akcijah pri obnovi dežele ali urejujejo lastno mesto. Lovrak vedno oznanja slogo, potrebo po združevanju zaradi obrambe in usklajevanja interesov, zbiranje vsega, kar je zdravo, složnost in skladnost med mestom in vasjo, skladnost med imperativi urbanizacije, industrializacije, zdravja in narave in tako naprej. Lovrakovi dečki in deklice doživljajo rodni kraj, toda pogledujejo tudi preko njegovih meja in občutijo na svojih ramenih bremena domačijskih in širših problemov ter se z njimi spopadajo.

Lovrakove junake vedno prežemajo in ženejo velike ideje, od boja proti alkoholizmu pa do bitke za vrnitev naših ljudi iz sveta v domovino, deček je pri njem razsvetljenec, graditelj, organizator, konzul. Lovrakova domovina je bolj skupnost ljudi, obstoječa družba z vsemi njenimi problemi kot pa posameznik v domači pokrajini ali v toplem kotičku doma. Lovrakovi otroci so pripadniki družbe, ki se malo igrajo, a več delujejo, delajo, popravljajo, izboljšujejo, žene jih neka notranja potreba po lastni uveljavitvi, toda po taki uveljavitvi, ki je družbeno koristna, ki pomaga skupnosti. Lovrak redkeje apostrofira domovino in zavestno angažira dečke za domovinske opravke, kot v delu *Dječak konzul*, a pogostejše se dejavnost dečkov obrača k problemom vsakdanjega življenja.

Naj imajo patriotično etiko ali ne, jasno je, da so vsi Lovrakovi romani prežeti, pravzaprav prepojeni s svojevrstnim patriotizmom, ki je morda najprepričljivejši in najmočnejši, ko se zdi, da ga ni, kadar ni omenjeno narodno ime in niso zapisani zgodovinski podatki, ko je domovina mlin, vlak v metežu, bolni, socialno ogroženi otrok in podobno. Nedefinirani patriotizem v delu *Družba Pere Kvržice*³ je močnejši na primer od didaktičnega patriotičnega poskusa, da bi prikazal prerez novejšje zgodovine naših narodov v *Andriji Jugu*. Tudi Lovrakov primer torej dokazuje, da se v otroški književnosti domovina ne obravnava v celem kompleksu njenega pomena, ampak je poistovetena s krajem, z ljudmi in dogodki, zožena na tisti obseg, ki ga otrok zmore objeti, in z druge strani, kako se tudi ljubezen do tako pojmovane domovine močnejše kaže v vsakdanjem dogajanju kot pa v vsiljeni razlagi domoljubja.

Vojna je spremenila celotno življenje pa tudi otroško književnost. Deset let po socialistični revoluciji tematika vojne in obnove prevladuje v otroški knji-

³ V slovenščini: *Tovarišija Petra Grče*. Prev. Angelo Cerkvencik. Ljubljana, MK 1947. Ponovno leta 1967 v *Moji knjižnici* (2. letnik, 5. razred, knjiga 3.)

ževnosti, naslednjih deset let je pa precej pomembna, če že ne dominantna. Eno najboljših del o otroku v vojni, Oblakovi *Modri prozori*⁴, izide šele 1958. Pisatelji, ki so preživeli vojno, se tudi kasneje vračajo k tej tematiki. Kaže, da je novih stvaritev s to tematiko vedno manj ali skoraj izginjajo z zamenjavo generacij otroških pisateljev na Hrvaškem kmalu po Vitezovi smrti. Če je »zamenjava generacij« prehud izraz, recimo — z nastopom večjega števila mladih pesnikov in prozaistov, ki se takrat tako rekoč skupinsko prebijaajo. Ni naša naloga prikazati celotno ustvarjalnost s tematiko NOB. To književnost je intoniral Čopić s svojo zbirko *Priče partizanke*⁵ in ostal do danes eden njenih najboljših predstavnikov v pripovedki, poeziji, povesti in romanu, berejo ga prav tako na Hrvaškem kot drugod. Na Hrvaškem bi rekel, da sta njena najboljša predstavnika Andjelka Martić in Danko Oblak, najboljši deli pa *Pirgo* in *Modri prozori*.

Če upoštevamo, da hrvaška otroška poezija pred Vitezom ne pozna velikih imen, a Vitez se v otroški poeziji pojavlja s prvo zbirko šele 1955 in vojna tematika v njegovi poeziji še zdaleč ni dominantna; če nadalje upoštevamo, da hrvaška otroška pravljica oživlja šele v novejšem času, ne da bi uspela vzdigniti na površje drugo pomembnejše ime po Ivani Brlić-Mažuranić, tedaj ni čudno, da sta tukaj najboljši stvaritvi povest in roman. Lahko bi rekli, da se po tematiki in slogu ta vrsta, kot se je razvijala na Hrvaškem, ne razlikuje dosti od podobnih del drugih naših narodov. Skupne teme so: prihod okupatorja, beg v partizane, žalostno otroštvo, ko padejo starši in bratje, junaška dejanja kurirjev in malih borcev, požgane vasi itd. Tudi na Hrvaškem se je zdelo, da bo akcijski roman s tematiko NOB, v katerem nastopajo otroci kot junaki ali pomočniki, ostal in se razvijal kot naš tip avanturističnega romana. Toda tudi pri tem je v zadnjem času opaziti zastoj, morda samo začasni.

Kot smo že rekli, v nobenem drugem obdobju ni bil patriotizem v otroški književnosti bolj poudarjen, izrazitejši, odkritejši in bolj odprt. Dom, domačija, rodni kraj, domovina, otroci, obstoj — vse je ogroženo in vse je potrebno braniti. Toda kaj je pravzaprav domovina v takšni situaciji, ko se vodi boj proti tujim zavojevalcem, torej v imenu klasične domovine in za njo, hkrati pa poteka revolucija, ki ruši dotakratno družbeno ureditev, ko nastajajo temelji nove federacije, a niso zaceljene rane, pridobljene zaradi slabo vodene narodne skupnosti? Kako se v takih razmerah znajde in ali se sploh znajde hrvaška otroška književnost? V čem vidi domovino in kako slika njeno podobo?

Domovina je tokrat morda v tovarištvu, v skupnem trpljenju, v skupnem upanju in veri, v združevanju sovraštva proti skupnemu sovražniku zelo različnih imen, proti tistim, ki celo glasno poudarjajo isto narodovo ime. Domovina je tu zunaj doma in rojstnega kraja, v tujih domovih in krajih, domovina je širša in drugačna od doma in domačije. Patriotizem te književnosti, posebno hrvaške otroške književnosti tega obdobja, je pogosto zavestno prav malo ali celo nič nacionalni patriotizem, temveč bolj tako imenovani socialistični ali internacionalni patriotizem. Zelo malo ali pa se sploh ne napaja s sokovi tradicije, preteklosti, nekdanje veličine ali z lepoto dežele, otroštva, pokrajine, ves je obrnjen k ciljem graditve nove družbe. Nadnacionalen je ali jugoslovanski patriotizem, kadar je bolj usmerjen k poudarjanju enotnosti in skupnosti, kot

⁴ V slovenščini: *Modra okna*. Prev. Ivan Minatti. Ljubljana, MK 1960. (Sinji galb 69).

⁵ V slovenščini: *Partizanske pripovedke*. Prev. Tone Potokar. Ljubljana, MK 1947.

pa da bi se zavzemal za glorificiranje svojega imena in svoje skupine, in tako včasih ni več daleč od unitarističnega tipa patriotizma.

Vso zapletenost take situacije dobro prikazuje prizor iz povesti Andjelke Martić *Ničije dete*, v kateri se malček srbske narodnosti spoprijatelji z avtorico, zdrzne pa se ob imenu Hrvat in Hrvaška ter ne želi iti v Zagreb, in ga mora avtorica potolažiti, da je tudi ona Hrvatica pa tovariš Tito je Hrvat in tudi kraj, v katerem so pravkar, je na Hrvaškem. Hrvaški otroški pisatelji so se trudili, da ne bi naredili napačnih korakov, skrbno so izbirali imena svojih oseb, niso se pomišljali, da bi ob tujih postavili na prizorišče tudi domače nasprotnike.

Oblak v delu *Modri prozori* podrobno analizira neko otroštvo v Zagrebu neposredno pred vojno in med njo, prikazuje razklanost družine glavnega junaka, oče se odloča za eno, stric za drugo stran, slika teže zgodnjega prisilnega dozorevanja, zavzemanja stališč in rojevanja odpora. Oblakov deček ima rad Zagreb, mesto svojega otroštva, iger, tovarišev, prvih ljubezni, a ga rad zapušča in nosi njegovo sliko v sebi. Takšen patriotizem je po eni strani kompleksnejši od budniškega, po drugi strani pa otrokom blizu, ker je navezan na Zagreb kot na rodni kraj, kot na malo domovino.

Ko je preteklo približno eno desetletje po končani vojni, se začenja v otroški književnosti novo obdobje, v katerem vojna tematika odstopa prostor vedrim akordom otroštva. Kajti otroštvo in vojna, otroštvo in sovraštvo, otroštvo in zlo se ne ujemajo. Čez nekaj časa se to novo obdobje otroške književnosti izoblikuje kot književnost, ki izvira iz igre in vanjo ponika, ki zmika motive, razpoloženja in ritme otroškemu svetu, kot književnost, ki želi pomagati, da se sreča otroštva čim bolje in čim popolneje izživi. Kašno mesto zavzemajo v tej književnosti patriotični toni?

Predvsem se nadaljuje vojna tematika z vsemi lastnostmi. Celo nekatera najzrelejša dela izidejo prav v tem času (*Modri prozori* 1958, *U vihoru* 1968). Morda vztrajanje te tematike najbolje ilustrira eden najuglednejših nadaljevalcev in soustvarjalcev tradicije hrvaškega otroškega romana — Milivoj Matošec. Njegov prvi roman, *Tragom brodskega dnevnika*,⁶ izide 1956 in je poln reminiscenc na vojno. Toda v njem in v njegovem po zaporedju drugem romanu, *Posada oklopnog vlaka*, iz 1959 otroci niso več borci ne heroji niti žrtve, temveč v aktivni igri dokazujejo, kako so spomini na vojno še vedno navzoči. Začenja se otroštvo, ki ni obremenjeno s strahom, temveč je bogato z domišljijo, ki ga ne ogroža pomanjkanje, ampak je vedno svobodnejše, otroštvo, ki svojo fantazijsko domiselnost in neutrudljivo aktivnost razdaja in izživlja v igri. V romanih drugega najboljšega predstavnika sodobnega hrvaškega otroškega romana Ivana Kušana so spomini na vojno še neznatnejši in imajo manjšo vlogo v razgibavanju dejanja, enako kot je to v drugih delih Milivoja Matošca. A vztrajna pričujočnost te tematike in njenega tipa patriotizma se še enkrat pokaže pri Matošču. 1965 izda roman *Veliki skitač*,⁷ v katerem se na nov način in s projekcijo v povojno obdobje ponavljajo prizori, značilni za otroško prozo o vojni: smrt staršev, prezgodnje dečkovo dozorevanje s psihičnimi travmami,

⁶ V slovenščini: *Po sledi ladijskega dnevnika*. Prev. Zdenka Lovec. Ljubljana, MK 1961.

⁷ V slovenščini: *Veliki potepuh*. Prev. Zdenka Lovec. Maribor, Obzorja 1963. — V istem prevodu je izšel pri Mladinski knjigi 1972 v *Moji knjižnici* (4. letnik, 6. razred, knjiga 2.)

dečkovo sodelovanje v boju in uspešnost pri tem, skrb za osirotelega in ogo-
ljufanega židovskega dečka, potreba, da ne verjame človeku, vsaj ne vsakemu.

Morda v tem romanu najbolj prizadene prav obstoj zlih ljudi, ki se jim
ne sme verovati, a otroštvo je pravo nasprotje tega: kolikor je radovedno, to-
liko je tudi zaupljivo. Težko je najti pretresljivejše prizore z najglobljo tragič-
nostjo vojnega otroštva, kot so tisti, v katerih Zvezdanov brat mali Bu-Bu prav
s svojo najglobljo otroško zaupljivostjo izda svoje starše, ki jih še istega dne
ustrelijo. In ko Matošec projicira zlo tudi v povojne dni, s tem ko prikaže, kako
soseda oslepari Davida, mu odvzame sobo in kako ga potepuhi okradejo, tedaj
gradi osnovo za razumevanje nesrečnega Potepuha, ki se mu je grenkoba razlila
po žilah. Dobri, modri in optimistični »potepuh« Hlapič je še učil, da je »namreč
na srečo prav tako malo hudobnih ljudi, kot je malo piškavega boba v skledi«⁸,
in vztrajal v svojem prirojenem optimizmu — a v vojni in v otroških delih
z vojno tematiko je ta trditev postala vprašljiva in problem zla se pojavlja
v mnogo bolj zapleteni obliki — pa se Matošev Potepuh vrača s svojega
»potepanja« obremenjen s travmami, bolan, prežgodaj ostarel in mu je brez
primere težje graditi novo življenje kakor vedremu Hlapiču, ki se je vrnil v
glavnem z veselega potepanja in ni izgubil vere v ljudi in življenje. Čeprav
so mnogi elementi v strukturi *Velikega potepuha* že znani in pomenijo del she-
me, vsebuje delo popolnoma nove prijeme, kot je na primer to izgubljanje vere,
in prijeme, ki poudarjajo tragičnost otroštva v tem času — a roman hkrati
dokazuje vztrajnost vojne tematike, ki kot kak memento od časa do časa na-
oblači sončne horizonte sodobnega otroštva.

Prav tako že začeta tematika o zbliževanju otrok z vsega sveta, zanimanje
za otroke v Afriki, Indiji ali kjerkoli na svetu, posebno pa solidarnost s tisti-
mi, ki trpijo, ali veselje, če človeštvo kot celota napravi kakšen sedemmiljski
korak naprej, torej to, kar se imenuje socialistični ali internacionalni patrio-
tizem razumljen kot humanizem — vse to ostaja še naprej trajno pričujoče v
hrvaški otroški književnosti, seveda pa brez prevelikih dimenzij. Tako na pri-
mer Vitez vstavlja v svojo ogromno preprogo, stkano iz prediva igre, sanj,
nonsensa, zvokov, videnj, vedrine otroštva, tudi lik daljnega afriškega dečka
Majumbua (*Pismo*) ali japonske deklice Sadako Sasaki, ki ni utegnila napraviti
tisoče rešilne ptice iz papirja (*Spomenik u Hirošimi*), ali poje o planetu, na ka-
terega bi se umaknili vsi otroci sveta (*Dječja planeta*), posebno tisti, ki trpijo
zaradi rasnega razločevanja, pomanjkanja in vojne. Vitez verjame, da obstoji
močna pesem vseh otrok sveta (*Pjesma za svu djecu svijeta*):

Ima takva pjesma.
Ona još nije sastavljena,
Samo pojedine njene riječi
Ponavljaju djeca u igri i u snu
U svim zemljama svijeta.

Te riječi treba sjediniti
Kako što se sjedinjuju ruke
Koje se prijateljski rukuju.

⁸ Ivana Brlić-Mažuranić: *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapiča*. Prev. Alojzij
Bolhar. Ljubljana, MK 1965. (Moja knjižnica, 1. letnik, 4. razred, knjiga 8.) Str. 77.

Vitez verjame, da:

Od te melodije utišavaju se topovi,
Od te melodije zastaje prst na obaraču mitraljeza,
Od te melodije odkazuju motori bombardera.

(Igra se nastavlja, Mladost 1967, str. 85—86)

Ratko Zvrko, na primer, poje o Lajki in se veseli človekovega uspeha ali v novoletni čestitki (*Brzobjavne čestitke*) združuje vse otroke sveta in jim tako oznanja vsesvetovno zблиževanje, ljubezen preko preozkih meja, humanistični patriotizem. Takšni toni se pojavljajo tudi pri drugih pesnikih in pisateljih, so vedno navzoči, so del celotnega otroškega življenja in zanimanj, a s temi nekoliko na slepo srečo izbranimi primeri smo hoteli samo ilustrirati ne pa tudi vrednotiti še manj pa nuditi popolno informacijo o njih.

Toda vrnimo se spet k igri kot dominantni značilnosti hrvaške otroške književnosti v drugem, a še posebej v tretjem desetletju po vojni. Naslov zadnje Vitezove zbirke dobro zadene bistvo te književnosti *Igra se nastavlja*, a cikel Balogovih pesmi nosi naslov *Igre*. Toda v tej igri, ki se nadaljuje in ki traja, kakor da za patriotizem ni prostora. Vrtijo se pisani veseli vrtiljaki otroške igre. Na bogatem Vitezovem velikem vrtiljaku se sučejo in pojejo nonsensi, ki dirjajo naokrog, kot da bi hoteli ujeti sami sebe, domišljijski junaki, preštevank, besedne igre, lovci, oživiljeni predmeti, prijetne rime plešejo z raznovrstnimi ritmi, sliši se sopihanje lokomotive, če ni šla nabirat cvetja, tu so prepelice, škrjančki, ptičje petje, zaljubljene barve narave, vrbove piščali s svojim »tirli tirli-la«, a nekakšni reditelji iz slovnične ograde hočejo biti važni in stalno delajo red, medtem ko se od nekod v skupinah zgrinjajo spomini iz otroštva. Na Krklečev vrtiljak so se obesile vesele basni in vrteč se telegrafirajo, na lesenih kolesih so nalepljene slike Zagorja, a nori nonsensni dan kakor Kerempuh dirja, skače in se prekopicuje. Zdenka Jušić-Seunik pripoveduje in pripoveduje, a Vesna Parun je podarila svoj vrtiljak gozdnim prebivalcem in prevaža, prevaža palčke, sove, metulje, močerade, kameleone ter vsepovsodnje ježe in ves živalski svet prihaja iz žalostnega in veselega gozda ter se ne boji hudobnega mongolskega mačka.

Na vrtiljaku Ratka Zvrka se je znašel ves vsakdanji svet, pa sateliti, pa zvezde, pa maki in vlaki in kdo ve kdo še in kaj še, seveda ob Grgu Čvarku. Na Jakševčevem vrtiljaku moderen dijaški svet, roboti pišejo naloge, sestavljajo se fički, iščejo se kolesca, a lajna kliče — »to se ve« — v Zagorje. Pri Femeniću gre žerjav na ples, polž se odpravlja na letovanje, vozijo se »čičci i stričci« in blebetavi puran in oblak kradljivca in jež fakir in Peter, ki vsemogoče zna, in Nitko Nitković in še jež bavbav, a čuki berejo oglase. Pri Balogu same igre, besede se podijo in se igrajo ter iščejo sebi podobne pa vriskajo od zadovoljstva, ko se najdejo tiste iz bratovščine vode ali vina ali čarovnije ali buče ali leva, pa »glavatorji, nogatorji« in podobno, pa spet igre — prva igra, igra, kako sem kralj, igra, kako sem učitelj, pa kako iz samostalnikov naredimo glagole in gledamo, kako se bodo obnašali, kako se bodo znašli skupaj in podobno. Na Ivaniševićevem vrtiljaku se vesele, brezskrbne besede razvrščajo in verižno spletajo v verze, pa se vrtijo in ovijajo okrog vrtiljaka kot bleščeče girlande. Na Kušanovem vrtiljaku tovarišije dečkov nekaj snujejo, se dogovarjajo, pripravljajo, se brez ugovora pokoravajo modremu Koku, razen seveda žlabudrave lažnivke Melite. Matošec je ob »normalne«, velike dečke pripeljal množico ma-

lih važnih fantičkov in se muči z njimi, še posebej ob tolikih kapitanih in admiralih, ki ga izvablajo iz njegovega sveta v daljne neznane dežele.

Na vrtiljaku Višnje Stahuljak so naslikane mnoge poti, ki vodijo v vse smeri. Marija Barbarić-Fanuko vrti svoj lirsko pesniški zanos, ki je tako bogat, da zaradi njega zapojejo ptice v puščavi in se cvetje razcveti. Sunčana Škrinjarić vrti svoje ježke in jim pripoveduje kaktusove bajke, a je prostora tudi za tolikšne druge domislíce in sanjarije. Tu so se nastanili tudi D. Horvatić s svojimi stanovalci in Kušec z ubranimi verzi ter veseli Paja Kanižaj in Nada Iveljić z žlobudravimi domačimi vrabci (pa se skoz igro prebija tudi močnejše naglašena patriotska nota) in »domači« Vjekoslav Majer, pesnik zagrebskih razgledov in prijetnosti, a prihajajo še mnogi mladi. In tako, na takem sejmu igre, na takšni razstavi, kjer lahko vzameš, kar hočeš, toda je bolje, da ne jemlješ, ker imaš v hipu prepolne roke, a je itak vse tvoje, v takšnem brezskrbnem ritmu — kje je tukaj patriotizem, kje je tukaj podoba domovine? Morda v spominu na otroštvo, ki je spomin na domači kraj? Mogoče v naravi, v kateri se tu in tam da spoznati domačijske in domovinske poteze? Morda ga pa nikjer ni, ker se je zlil z brezskrbnostjo, s čudovitostjo otroštva, srečen, ker je ves čas namenjen igri, in morda je treba to domovino iskati bolj v otrocih samih kot pa v kraju, zgodovini, pomembnih ljudeh in podobno. Morda se je preprosto skril in pritajil v besedah, v hrvaškem jeziku, srečen, ker se ima kam kriti ob tolikem bogastvu in raznolikosti.

Pri iskanju patriotizma v hrvaški otroški književnosti nismo našli mnogo trobentačev, razen v času, v katerem ni bilo mogoče brez njih. Ne srečujemo niti tipa patriotizma, ki je sicer precej pogost, ko se v zgodovinski tematiki povečujejo znameniti ljudje ali tematsko izrabljajo določeni dogodki ali obdobja iz življenja nekega naroda, kakor je to že poskušal Vladimir Nazor. Ni najti niti didaktičnega hrvaškega patriotizma, kakršen je bil znan pri starejših pisateljih. Tako ni deklarativnega, pogosto praznega patriotizma, ki bi deklamiral vedno enake izjave, a brez notranjega doživetja. Če smo nagnjeni k temu, da ga najdemo tudi tam, kjer ni etiketiran, ga moremo v glavnem najti vtkanega in vgrajenega v slike kraja, zlasti rojstnega kraja, in v sliki doma kot male domovine in pokrajine kot dežele, v kateri je dom, je otroku najbližji in to je edini patriotizem, ki se ga otroku ni treba priučiti. Ko je ljudstvo ustvarjalo besede domoljubje in rodoljubje, je izhajalo iz doma kot domovine in bližnjega rodu kot jedra skupnosti, enako kot otrok. Razširiti domoljubje na narod kot celoto in na celo deželo, na njeno preteklost in na njeno vlogo v preteklosti in sedanjosti, tega se je treba naučiti ali si pridobiti na osnovi poznejših izkušenj. Očitno je, da pri tem lahko otroška književnost učinkuje, lahko prispeva pomemben delež. Govor in uspavanka, prve pesmi, ki jih otroci izgovarjajo v igri, prve pesmi, ki jih pojejo, prve knjige, ki jih berejo, vse to deluje in še kako na razvijanje občutka pripadnosti neki celoti, lastnemu narodu. Zdi se, da imajo otroci tanek posluh, ali vsaj upajmo, da ga imajo, in da vsaj registrirajo nekje v zavesti za poznejšo rabo tiste zanose, tisto drhtenje, tisto ljubezen do doma, domačije, rojstnega kraja, domovine, naroda, ki je vtkana v verze, pravljice, povesti in romane hrvaških otroških pisateljev.

V zadnjem pol stoletja je hrvaška otroška književnost dosegla ogromne rezultate, ujela se je in organizirala kot celota, šele v najnovejšem času je izoblikovala dobro poezijo in še vedno išče pravljico, ki bi bila na ravni drugih

stvaritev. Blizu otroku in življenju ne bo mogla prezreti spon, ki vežejo malo domovino otroštva z veliko, v kateri živi, pa bo znala negovati in razvijati občutek ljubezni do domovine na nevsiljiv in verjetno še intenzivnejši način.

Prevedla Darja Kramberger

PATRIOTIZAM U HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

(Sažetak)

U razvoju hrvatske dječje književnosti zamjećuju se dva tipa izražavanja domoljublja: naglašeno, u nacionalnom ili socijalističkom smislu, i drugo nenaglašeno i vezano za razvijanje ljubavi i osjećaja prizadnosti domu i zavičaju kao maloj domovini. Prvi tip u članku se naziva budničarski patriotizam, patriotizam trublje, deklarativni patriotizam ili vihorski patriotizam (prema naslovu zbirke pripovijedaka *U vohoru* Andjelke Martić). Drugi tip nenametljivog i neistaknutog patriotizma naziva se patriotizmom svirale od vrbe (prema Vitezovoj pjesmi *Svirala od vrbe*), nedeklarativnim patriotizmom ili patriotizmom djedove kućice (prema jednoj pripovijeci A. Martić). Prvi dolazi do izražaja u staroj hrvatskoj dječjoj književnosti, pogotovo u pjesništvu (Lj. Varjačić, A. Harambašić, R. Katalinić Jeretov) i na poseban način u djelima s tematikom NOB. Na primjerima Andjelke Martić, Jagode Truhelke, Ivane Brlić-Mažuranić, Mate Lovraka, Milivoja Matošeca i Grigora Viteza tumače se značajke jednog i drugog tipa. Vihorski je patriotizam unesen izvana u dječji svijet, patetičan, naglašen, u prvom planu, često prigodničarski, katkad predimenzioniran, često sklon didaktizmu, dok je patriotizam svirale od vrbe kao izraz optimizma i vedrine djetinjstva ili djedove kućice kao djelića zavičaja tih, naslućen u slikama i čustvima, nikad u prvom planu, ali takav da zrači posebnom toplinom i uvlači se u kosti i krv. U članku se nastoji dokazati kako je ovaj drugi tip patriotizma djetetu bliži, prirodniji, a umjetnički izražajniji, i kako je upravo takav tip patriotizma karakterističan za hrvatsku dječju književnost, što se dokazuje primjerima Krnoslava Kutena, Ivane Brlić-Mažuranić, Mate Lovraka, Milivoja Matošeca, Ivana Kušana, Grigora Viteza i čitave plejade modernih pisaca u kojih nema izrazite ili dominantne patriotske tematike ni čuvstava. Posebno se raspravlja o specifičnom naglašenom patriotizmu djela s tematikom NOB (Andjelka Martić, Danko Oblak) i o proširivanju granica prema socijalističkom internacionalizmu. Karakteristika je moderne hrvatske dječje književnosti prividno pomanjkanje patriotske tematike: to je književnost igre i bezbrižnog djetinjstva, književnost kao veseli vrtuljak. Čini se da se tu ipak patriotska iskrena a nedeklarativna nota naslućuje upravo u osjećanju slobode, razumijevanja, u bezbrižnosti zaštićenog djetinjstva kao vedrog doma pod zaštitom domovine. Neetiketirani patriotizam, neizravna unutarnja prožetost čuvstvom ljubavi za dom i zavičaj i za slobodno i nepomućeno djetinjstvo — karakteristika su najboljih hrvatskih dječjih pisaca osim u djelima s tematikom NOB gdje je borbeni patriotizam prirodan izraz raspoloženja a naglašenost patriotskih čuvstava posebne naravi nužna. Na primjeru hrvatske dječje književnosti moglo bi se zaključiti da je patriotizam doma kao male domovine, zavičajnog pejzaža kao slike zemlje i ljubavi i razumijevanja u slobodnoj dječjoj zajednici kao nukleusu velikog društva najprirodniji, djetetu najbliži i najdjelotvorniji oblik izražavanja patriotskih čuvstava, jedini patriotizam koji dijete ne mora učiti.

Zusammenfassung

In der Entwicklung der kroatischen Kinderliteratur bemerkt man zwei Typen der Patriotismuskundgebungen: die im nationalen oder sozialistischen Sinne hervorgehobene, und die zweite — unbetonte und an das Entwickeln der Liebe und des Gefühls der Angehörigkeit zum Zuhause und zur Heimat als dem kleinen Vaterland gebunden. Der erste Typ wird im Artikel als Weckrupatriotismus, Trompetenpatriotismus, deklarativer Patriotismus oder Sturmpatriotismus (nach dem Ti-

tel der Erzählungen von Andjelka Martić *U vihoru* — Im Sturm) genannt. Der zweite Typ des unaufdringlichen und unbetonten Patriotismus wird Patriotismus der Weidenflöte genannt (nach dem Gedichte von Vitez *Svirala od vrbe* — Weidenflöte), undeklarativer Patriotismus oder Patriotismus des Grossvatershäuschens (nach einer Erzählung von A. Martić). Der erste kommt zum Ausdruck in der alten kroatischen Kinderliteratur, besonders in der Dichtung (Lj. Varjačić, A. Harambašić, R. Katalinić Jeretov) und auf besondere Weise in den Werken mit der Thematik aus dem Volksbefreiungskampf. An den Beispielen von Andjelka Martić, Jagoda Truhelka, Ivana Brlić-Mazuranić, Mate Lovrak, Milivoj Matošec und Grigor Vitez werden die Eigenheiten des ersten und des zweiten Typs erklärt. Der Sturmpatriotismus wird von aussen in die Kinderwelt eingetragen, er ist pathetisch, hervorgehoben, im Vordergrund, oft gelegentlich, manchmal überdimensioniert, oft zur Lehrhaftigkeit geneigt, während der Weidenflötenpatriotismus als Ausdruck des kindlichen Optimismus und der kindlichen Heiterkeit oder des Grossvatershauses als Teiles der Heimat, still, in Bildern und Gefühlen kaum geahnt, nie im Vordergrund, sondern ein solcher ist, dass er eine besondere Wärme ausstrahlt und in Mark und Blut eindringt.

Im Artikel versucht man zu beweisen, dass der zweite Patriotismustyp dem Kinde näher, natürlicher und künstlerisch ausdrucksvoller ist und dass gerade ein solcher Patriotismustyp für die kroatische Kinderliteratur charakteristisch ist, was bewiesen wird an Beispielen von Krunoslav Kuten, Ivana Brlić-Mazuranić, Mate Lovrak, Milivoj Matošec, Ivan Kušan, Grigor Vitez und einer Unmenge moderner Schriftsteller, bei denen weder, eine ausdrückliche, dominante patriotische Thematik noch solche Gefühle zu finden sind. Besonders wird über einen spezifischen, betonten Patriotismus mit der Thematik aus dem Volksbefreiungskrieg (Andjelka Martić, Danko Oblak) und über die Erweiterung der Grenzen zum sozialistischen Internationalismus verhandelt. Die Eigenheit der zeitgenössischen kroatischen Kinderliteratur ist scheinbarer Mangel an patriotischer Thematik: das ist eine Literatur des Spieles und der sorglosen Kindheit, eine Literatur wie ein lustiges Ringelspiel. Es scheint aber, dass man hier doch einen patriotisch innigen, nicht deklarativen Ton gerade im Gefühl der Freiheit, des Verständnisses, in der Sorglosigkeit der geschützten Kindheit als des heiteren Heimes unter dem Schutz des Vaterlandes empfindet. Ein Patriotismus ohne Etikette, eine innere Durchdrungenheit mit Liebesgefühl für das Heim und die Heimat und eine freie, ungestörte Kindheit — das ist die Eigenheit der besten kroatischen Schriftsteller für Kinder — ausser in den Werken mit der Thematik aus dem Volksbefreiungskampf, wo der kampfbereite Patriotismus ein natürlicher Ausdruck der Stimmung ist und die Betonung patriotischer Gefühle vom besonderen Charakter notwendig zu sein scheint.

Am Beispiel der kroatischen Kinderliteratur könnte man schliessen, dass der Patriotismus des Heimes als eines kleinen Vaterlandes, der heimischen Landschaft als Bildes der Heimat und der Liebe und des Verständnisses in einer freien Kindergemeinschaft als Kern der grossen Gesellschaft die natürlichste, dem Kinde nächste und tatkräftigste Ausdrucksform der patriotischen Gefühle ist, der einzige Patriotismus, welchen man dem Kind beibringen soll.